

Reformatorisch Dagblad

Datum: 10-05-2004

Nederlandse conservator gaat Bagdad helpen manuscripten te ontdooien

"Invriezen was een goede actie"

Tineke Goudriaan

Met de museumplunderingen in Bagdad, nu een jaar geleden, is het achteraf meegevallen. Nog steeds ontbreken er belangrijke archief- en museumstukken en zijn eeuwenoude kostbaarheden onherstelbaar beschadigd, maar inmiddels zijn ook diverse voorwerpen en documenten weer teruggehaald. En een belangrijk deel is door de medewerkers op tijd in veiligheid gebracht. Oude boeken en manuscripten werden naar de 'veilige' kant van de Tigris gehaald en ingevroren. De Nederlander drs. René Teygeler staat te popelen om naar Bagdad te vertrekken. Hij gaat assisteren bij het ontdooien van boeken en manuscripten.

De rijkdom van de Nationale Bibliotheek en het Nationaal Archief in Bagdad valt moeilijk te overschatten. Niet alleen gaat het om enorme aantallen -de bibliotheek bewaart zo'n 1 miljoen boeken en het archief 20 miljoen documenten-, het betreft ook stukken die van grote culturele waarde zijn en terugvoeren tot een van 's werelds oudste beschavingen. Volgens de eerste cijfers van na de plunderingen van vorig jaar april zouden 170.000 voorwerpen verloren zijn gegaan, maar achteraf gezien was dat paniekberichtgeving. Inmiddels is zeker dat er 8000 stukken zijn gestolen - intussen ook geen bescheiden aantal- en veel is beschadigd.

Een groot aantal gedrukte boeken ging in vlammen op tijdens een grote brand of werd nat door het blussen. Waarschijnlijk waren het de Amerikanen die vorig jaar het advies hebben gegeven deze nat geworden boeken en manuscripten in te vriezen. Dat was een goeie actie, zegt René Teygeler (1950). "Als boeken nat worden, moet je snel maatregelen nemen, anders krijg je een schimmelexplosie. In Bagdad, met temperaturen die tot 50 graden Celsius kunnen oplopen, kan dat binnen acht uur al gebeuren. Door de boeken in te vriezen, kun je ze behouden."

Teygeler heeft erover nagedacht hoe het met het vrieshuis vol ingevroren documenten verder moet. Zodra het verantwoord is naar Bagdad te vertrekken, stapt hij in het vliegtuig. De Nederlander kreeg het verzoek de Nationale Bibliotheek in Bagdad en het Iraakse ministerie van Cultuur te helpen hun erfgoed voor de toekomst te bewaren.

Vriesdrogen

Al was invriezen volgens Teygeler een goed idee, het water dat bij het ontdooien ontstaat, is voor de oude boeken en geschriften alsnog desastreus. Teygeler heeft in andere landen -hij werkte onder andere in Bangladesh, Indonesië en Thailand- ervaring op gedaan met manieren waarop je dat kunt voorkomen. Hij maakt gebruik van het zogenaamd vriesdroogproces, een trucje waarbij je zo snel ontdooit dat ijs de waterfase overslaat en direct in waterdamp overgaat. Daarbij maakt Teygeler gebruik van een machine met onderdruk, die het ijs direct in waterdamp omzet. Al wordt een boek nooit meer zoals het oorspronkelijk was, deze werkwijze voorkomt in elk geval dat het nat wordt en de inkt gaat vloeien. Irak zal voor dit proces speciale machines moeten importeren.

Voor boeken met leren of perkamenten omslag kiest Teygeler toch liever voor natuurlijk ontdooien. "Het is een hele klap om van de ene toestand in de andere te geraken. Sommige voorwerpen zijn daarvoor te kwetsbaar. Een perkamenten band zal krom gaan staan. Ook wat is verguld, zullen we niet in de vriesdroger stoppen." De vriesdroogmethode is vooral geschikt voor grote massa's, voor kranten en boeken met linnen band.

Ontwikkelingswerk

Teygeler is specialist in het conserveren van oude documenten. Hij werkt als zelfstandig adviseur voor musea, archieven en bibliotheken en heeft inmiddels veel ervaring opgedaan in Azië. De Utrechter, die behalve als restaurateur ook is opgeleid als socioloog en antropoloog, beschouwt zijn bezig zijn als ontwikkelingswerk. Misschien komt het daardoor dat hij met andere ogen naar de Iraakse erfgoedsituatie kijkt dan gebruikelijk? Teygeler: "Mijn motto is: Lokale problemen, lokale oplossingen. Je moet problemen die je ter plekke tegenkomt met plaatselijke middelen zien op te lossen. Het heeft volgens mij geen zin om tonnen te investeren als die niet aan een duurzame oplossing bijdragen."

Hij denkt ook dat het in de meeste gevallen niet de beste keus is om Aziaten of Afrikanen naar Nederland te halen en hier op te leiden. "Dan heb je er weinig controle meer over. Je spiegelt hun een onbereikbare situatie voor. Oplossingen van hier zijn daar niet mogelijk, veel praktische dingen die hier perfect zijn, werken daar niet. Je zit in dit soort situaties ook met een sociaal probleem. Als je bijvoorbeeld een Indonesiër hier opleidt, gaat hij met een hogere status terug en is hij binnen de kortste keren manager. Daar machines installeren is vaak niet minder problematisch: er wordt niet gekeken hoe ze onderhouden worden. En dan heb ik het nog niet eens over corruptie of een management dat meer in macht dan in archieven is geïnteresseerd."

Majoor

Teygeler denkt dat Bagdad meer kennis van zaken heeft dan bijvoorbeeld Jakarta. "Irak was in het Midden-Oosten toch een soort intellectueel centrum, zeker tot aan het Saddam-tijdperk. Tot ongeveer 1990 vond veel onderwijs in het Engels plaats, was het intellectueel niveau behoorlijk hoog en kon men goed met moderne technieken uit de weg. Daarna is alles behoorlijk in het slop geraakt, mede door de sancties van de Verenigde Naties."

Omdat Bagdad achterloopt als het gaat om recente ontwikkelingen op het gebied van conservering van het erfgoed, is de hulp van Teygeler welkom. Hij is verbonden aan het Cimic (Civil and Military Cooperation), een NAVO-onderdeel dat zich op wederopbouw in conflictgebieden richt. Nederland vervult hier een voortrekkersrol. Het Cimic komt op plaatsen waar ontwikkelingsorganisaties nog niet aan de slag kunnen. Vanwege de gevaarlijke situatie kreeg Teygeler een korte militaire training en is hij zelfs majoor. Niettemin staat het sein voor Teygeler nog niet op groen; vooralsnog loopt Irak eerder leeg.

Maar op het moment dat het verantwoord is naar Bagdad te gaan, zal Teygeler beginnen een prioriteitenplan op te stellen. "Vooralsnog is onbekend welke documenten zijn ingevroren. Destijds is alles in allerijl ingepakt en verhuisd, maar het kan zijn dat het personeel zo ongeveer weet om welke collecties het gaat. Wat boven aan de prioriteitenlijst komt, is erg cultureel bepaald. Islamitische werken schatten Irakezen hoger in dan de pre-Arabische. Wie ben ik om daar een oordeel over te geven, die selectie moet in overleg gebeuren. Ik hecht erg aan uniciteit: hoe uniek is een document in zijn omgeving? En: hoe ouder, hoe interessanter." Teygeler stelt verder voor een calamiteitenplan op te stellen: Hoe te handelen in bedreigende situaties?

KADER

Bakermat

Irak geldt als de bakermat van de islamitische en de christelijke beschaving; het Iraakse grondgebied heette vroeger Mesopotamië.

De oorsprong van veel materiaal(bewerking) ligt in Irak: papier werd hier al heel vroeg gebruikt en boeken en leer werden bewerkt en gedecoreerd. De eerste papiermolen in Nederland dateert uit 1580, die van Irak uit 851.

Een belangrijk deel van het archief van het Ottomaanse Rijk (1534-1918, de tijd van de Turkse overheersing) ligt in Bagdad, maar is vorig jaar mogelijk voor een groot deel verloren gegaan.

De Nationale Bibliotheek in Bagdad bewaart zo'n 1 miljoen boeken, het Nationaal Archief ongeveer 20 miljoen documenten. De schade aan de collectie van de Nationale Bibliotheek wordt op een half miljoen objecten geschat, waarvan 5000 zeldzame boeken. De schade bij het Nationaal Archief is nog onbekend, maar zal gezien de omvang van de brand die er heeft gewoed enorm zijn.

© Reformatorisch Dagblad, alle rechten voorbehouden